

מבט על, גיליון 709, 14 ביוני 2015

ביום שלאחר הבחירות לפרלמנט בטורקיה: תקוות גדולות אל מול החששות שעוד נשאר

גליה לינדנשטראוס וג'יהון צ'יצ'קצ'י

רבים בטורקיה ובמדינות נוספות הופתעו (וכמה אף שמחו) לראות את הנסיגה שחוותה מפלגת הצדק והפיתוח (AKP) בבחירות לפרלמנט בטורקיה ב-7 ביוני 2015. למרות שכמה מהסקרים שנערכו קודם לבחירות ניבאו בצורה די מדויקת את התוצאות הסופיות, עדיין היה חשש שסקרים אלה אינם יכולים באמת להעריך את התמיכה במפלגה הכורדית, מפלגת העמים הדמוקרטית (HDP), והאם היא אכן תצליח לחצות את אחוז החסימה הגבוה שעומד על 10% (שכן תוצאות הסקרים למפלגה זו נעו סביב אחוז החסימה, בטווח השגיאה הסטטיסטית). חשש נוסף היה מזיזופים בהיקף גדול בבחירות, שבדיעבד ניתן לומר שלא היו.

מאז עליית מפלגת ה-AKP לשלטון ב-2002, אלה הבחירות הראשונות לפרלמנט שבהן חלה ירידה בתמיכה בה (מ-50% בבחירות 2011 ל-41% ב-2015, ירידה מ-327 מושבים בפרלמנט ל-259). התמיכה במפלגה השנייה בגודלה, מפלגת העם הרפובליקנית (CHP) ירדה אף היא מעט (מ-26% ב-2011 ל-25% ומ-135 מושבים ל-131). התמיכה במפלגת התנועה הלאומית (MHP) עלתה מ-13% ב-2011 ל-16% (עלייה מ-53 מושבים ל-79). מפלגת העמים הדמוקרטית (HDP) קיבלה 13% מהקולות (בהשוואה ל-6% ב-2011, כאשר נציגיה רצו בצורה עצמאית, עלייה מ-35 מושבים ל-81). מניחות תוצאות הבחירות עולה שסיבה מרכזית לירידה בתמיכה ב-AKP הייתה ההאטה בכלכלה הטורקית. בנוסף, היא נפגעה מהתפיסה השוררת בקרב חלקים באוכלוסייה הטורקית לגבי הנטייה האוטוריטרית הגוברת של נשיא טורקיה, רג'יפ טאיפ ארדואן, ומהעובדה שהמפלגה מקדמת משטר נשיאותי. כמו כן ראוי לציין את העמדות המנוגדות לגבי הכיוון הרצוי לתהליך השלום עם הכורדים (כהסבר לעלייה בתמיכה הן במפלגה הכורדית והן במפלגה הלאומנית). עוד תרמו לתוצאות, הכריזמה והרטוריקה המכלילה של סלהאטין דמירטאש, היושב ראש המשותף של המפלגה הכורדית, וכן רוח 'מחאת פארק ג'יי ששרתה עדיין על חלק מהבוחרים.

ביום שאחרי הבחירות, לאף מפלגה אין מספיק מושבים בפרלמנט כדי להקים את הממשלה הבאה לבדה (נדרשים 276 מושבים), ולכן התרחישים הסבירים הם הקמת ממשלת קואליציה בין ה-AKP לבין אחת מהמפלגות האחרות, או האפשרות של ממשלת מיעוט. הקואליציה שתתרום בצורה הטובה ביותר לדחיפת טורקיה קדימה, תהיה קואליציה של ה-AKP עם המפלגה הכורדית (HDP). קואליציה כזו תאפשר לטורקיה באמת ובתמים להתקדם בפתרון השאלה הכורדית ארוכת השנים. מידה מסוימת של שיתוף פעולה בין מפלגות אלה כבר התקיימה במהלך תהליך השלום עם הכורדים, שהחל מחדש ב-2013. עם זאת, סביר יותר שמפלגת ה-AKP תקים ממשלה עם מפלגת ה-MHP, שכן שתי המפלגות האלה נמצאות בצד הימני של הקשת הפוליטית, כאשר ה-AKP היא ימין-מרכז ואילו ה-MHP ימינה ממנה. עדיין, קו השבר ביניהן הוא עמדתן ביחס לסוגיה הכורדית. לא ניתן גם לפסול את האפשרות של קואליציה של ה-AKP עם ה-CHP, למרות שהמפלגות מנוגדות אידאולוגית, כאשר ה-AKP במובנים רבים היא פוסט-כמאליסטית ואילו ה-CHP עדיין כמאליסטית מאוד במהותה. למפלגות האופוזיציה יהיה קושי לגבש קואליציה בינו לבין עצמן, שכן עד עתה, הן ה-MHP והן ה-HDP בנו את הזהות המפלגתית שלהן כלעומתית האחת לשנייה. אם לא תושג קואליציה בתוך 45 ימים, טורקיה תיאלץ ללכת שוב לבחירות. אפילו אם תוקם קואליציה, ניסיון העבר מלמד שממשלה קואליציונית בטורקיה אינה שורדת כהונה מלאה.

הזווית הישראלית

יחסית למערכות בחירות קודמות בטורקיה, ישראל לא הוזכרה בצורה נרחבת. אין לפרש זאת כתוצאה של רגיעה במתיחות בין המדינות, אלא יותר משום שהערך המוסף מהדגשת ישראל נתפס הפעם כמוגבל. באופן כללי, התמיכה בפלסטינים היא עניין שזוכה לקונצנזוס חוצה מפלגות. לשם דוגמה, היושב ראש המשותף של המפלגה הכורדית, דמירטאש, אמר במהלך מבצע 'צוק איתן' בעזה, בעודו מותח ביקורת על

ארדואן, "תשכח מהצעקות... אם אתם רוצים לתת עזרה לעם הפלסטיני, הפסיקו לשטות בעם. הבה נעצור כולנו את מדיניות הטבח של המדינה הישראלית באמצעות חרם רציני". במהלך המבצע, הוציאו אף כל המפלגות הצהרה משותפת המגנה את המתקפות על אזרחים, וקוראת לעצירה מיידית של המבצע. ראש מפלגת ה-MHP, דוולט באחצ'לי, התייחס בעבר להתנצלות הישראלית לטורקיה ביחס להשתלטות על המרמרה באומרו שיש לפרש זאת כחלק מהניסיונות של ישראל לקדם הקמתה של מדינה כורדית, שלכך הוא מתנגד בתוקף, וכי לדעתו, ניסיונות אלה נועדו להבטיח את האינטרסים הביטחוניים של ישראל. בניגוד אליו, סגן יושב ראש מפלגת ה-MHP, טורול טורקש, הביע את עמדתו באוקטובר 2014, ולפיה טורקיה צריכה להחזיר את השגרירים שלה לתל אביב ולקהיר.

ראוי לציין שכאשר הנושא של ישראל אכן עלה לקראת מועד הבחירות, היה זה דרך הדגשת סוגית ירושלים, כאשר מנהיגי מפלגת הצדק והפיתוח נשבעו שיבוא היום ויכבשו אותה. הדגשת המרכיב הדתי הייתה עוד דרך להפגין את אופייה הדתי של המפלגה, בניסיון לשמור את תמיכתם של המצביעים הכורדים האדוקים (ניסיון שהתברר ככושל ברובו). חשיבות המהלך הייתה כחלק מהמאמץ להשאיר את המפלגה הכורדית מתחת לאחוז החסימה. מנקודת מבט ישראלית, הרטוריקה על ירושלים מדאיגה משום שהשפעתה חורגת מהמתחים בין שתי המדינות, ואפילו מעבר לסוגיה הישראלית פלסטינית, ועלולה לשמש כנקודה נפוצה נוספת שתשחק לידי הגורמים המעוניינים להעמיק את הפער בין ישראל לעולם המוסלמי.

כדאי גם לשים לב שכחלק מהרטוריקה של "אתנו או נגדנו" שאימצה מפלגת הצדק והפיתוח במהלך הקמפיין המפלג שניהלה, ישראל סומנה בברור כתומכת באלה שנגד המפלגה. במיוחד גויס לכך השיח על "המדינה המקבילה", הרומז שיתנועת גולן' הדתית (בעבר בת-ברית של ה-AKP אולם מזה זמן שהיא יריבתה) ותומכיה האוחזים בעמדות פקידותיות בשירות הציבורי, מנסים למוטט את שלטון מפלגת הצדק והפיתוח, וכי ביחד עם גורמים חיצוניים שחברו עמם ומתקנאים במעמדה הבינלאומי העולה של טורקיה, סומנו גם ישראל (והיהודים) כמשפטי פעולה עם התנועה. ארדואן היה בוטה כאשר בביקורת שהפנה כלפי ה'ניו יורק טיימס', טען ש"הון יהודי" עומד מאחורי העיתון.

בעוד שלא ניתן לשלול את האפשרות, כי בנקודה מסוימת בכהונתה של הממשלה החדשה בטורקיה יוחזרו השגרירים לאנקרה ולתל אביב, אין לצפות לשיפור אמיתי ביחסים בין טורקיה לישראל בעתיד הנראה לעין. אמנם היחסים המתוחים הורעו בעקבות שנות שלטונה הארוכות של מפלגת ה-AKP והרטוריקה של ארדואן, אך ישנן גם כמה בעיות יסוד מעבר לכך, ובראש ובראשונה השפעת ההתפתחויות השליליות בין ישראל לפלסטינים. במיוחד מהווים עזה ושלטון חמאס נקודת מחלוקת מרכזית בין שתי המדינות. ייתכן שההכרה הגוברת מצד ישראל בצורך הדחוף להאיץ את מאמצי השיקום בעזה תוכל לשכך חלק מהמתח בין ישראל לטורקיה, לפחות סביב נקודה זו.

גליה לינדנשטראוס היא עמיתת מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

ג'יהון צ'יצ'קצ'י הוא עוזר מחקר ודוקטורנט במחלקה ליחסים בינלאומיים של אוניברסיטת Canakkale 18 Mart